

ΜΑΝΩΛΗΣ. Δυὸ ἀρνητικά δὲν κάνουν μιὰ κατάφαση;

« Ἀγοράστε, κυρίες, καπέλλα φτηνά πού γάνουμε ἰ φρίγκο στὸ καθένα. Καὶ πουλάμε χιλιάδες, γιὰ ἀπὸ βγά- ζουμε καὶ εἰς ζυμίες μας! » ἔτσι εὐνοῶσε ἕνας πρᾶμμα- τεστής τ' ἓνα ἰταλικὸ πανηγύρι.

ΑΙΔΗ. Τί ὠραῖον Παναγιώτη ποὺ φορεῖς, Τότη!

ΤΟΤΟΣ. Σοὺ μοιάζει.

ΑΙΔΗ (κοιτάζοντάς τον). Ἐλά ἔλα! Ἀλήθεια;

ΤΟΤΟΣ. Βέβαια, ἀφοῦ εἶναι τόσο ἁλαφρὺς.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ (ἐπιδείχνοντας). Λογώτατα, εἰπέ μας κατὰ τί διακρίνεται ἡ Ἐρμούπολις;

ΜΑΘΗΤΗΣ. Κατὰ τὰ λαογραφία της.

Κατὰδραχμὴ, Μιστρούτις.
Ζήτω ἡ ἐπιθετικὴ προσότης!
Μιστρούτις, Κατὰδραχμὴ,
Ζήτω μουσική.

Ο ΡΕΦΕΝΕΣ

ΑΠΟ ΤΑ «ΡΟΔΑ ΚΑΙ ΜΗΛΑ»

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Εἰμαι στὴν Ὀδύσσεια γεννημένος, στὰ 1854 τρίτη μέρα τοῦ Μαΐου, τὸ μῆνα δηλαδή πού γεν- νιοῦνται, λέει, καὶ τὰ γαϊδουράκια. Κι ἀλλήθεια, σὰν εἰμὺνα παιδί καὶ σὰ μὲν μάθαινε ὁ δάσκαλος τὴν καθαρὲςουσα, ἡ καθαρὲςουσα μὲν ἀρεζε τρομερὰ καὶ δὲν ἤθελε καμιὰν ἄλλη γλῶσσα νὰ μιλήσω. Ὑστερα ὅμως, σὰν ἔγινε ἄντρας, κατὰλαβα πῶς τὸ Μάη γεννιοῦνται καὶ τὰ λουλούδια καὶ ἀρχίζα νὰ- γαπῶ τὴν ἀσπιδάκη.

Λουλούδια δὲν εἶναι τὰ λόγια μονάχα πού ξε- φυτρώνουνε, πού μαρμαίνονται καὶ ξαναβλαστοῦνε στοῦ λαοῦ τὰ χεῖλια· λουλούδια εἶναι καὶ οἱ ψυχές. Κ' ἔτσι προσπάθησα νὰ τὰ μυρίσω καὶ τὰ δύο, νὰ μάσω καὶ μερικὰ πού καὶ πού.

Ἄν κα' ἔφυγα μακριὰ ἀπὸ τοὺς δασκάλους καὶ ἀπὸ τὴν δασκαλοσύνη, τότερε ἡ τύχη μου νὰ γίνω καθηγητής, στὰ 1884, στὴ Σκολὴ γιὰ Μαθήματα Ἀνωτέρα, τοῦ Παρισιῦ. Ἰσως γιὰτὶ ἔγινε καθη- γητής, ἔφραγα γαῖα στοὺς δασκάλους. Σβοῦν οἱ δασκάλοι σὰν τοὺς κοιτάζεις λιγάκι μετὴς ἐπι- στήμης τὸ λυγάρι. Λυγναράκι κα' ἡ ἐπιστήμη ἡ δική μου, μὰ μὲν φτάνει γιὰ νὰ γνωρίσω καὶ στὰ

σκοτεινὰ τὰ λουλούδια καὶ τὰ γαϊδουράκια.

Τέτοιο λυγναράκι κρατοῦσα στὸ χέρι, σὰν ἔκαμα τὸ Ταξίδι μου, στὰ 1888. Τώρα, μόνο στὰ λου- λούδια προσέχω. Λουλούδια θέλει ἡ Ἐρμούπολις καὶ ἀποβαρέθηκε τοὺς δασκάλους.

Ἀφτὰ εἶχα νὰ πῶ καὶ μὲν φαίνονται τὰ πιδ σπουδαῖα. Ἄν εἶναι καὶ ἄλλα, τὰ λέμε κατόπι, σὰ γράφω καὶ γὰ τὴ Ζωὴ μου, πού τὴ γράφω κιό- λας μετὰ καθε μὲν βιβλίο, καὶ πού μάλιστα ἔχουσα τὴν ψυχὴ μου σπιδνεῖρο τοῦ Γιαννίρη. Ἡ ἐλ- πίδα μου εἶναι, ὅταν πεθάνω, ὅχι πῶς θὰ λιγο- στέψουν τὰ γαϊδουράκια, πού εἶναι καλὰ καὶ χρή- σιμα ζῶα, μόνε πῶς θὰλλάξουν καὶ κείνα, ἀφοῦ φάν καὶ χωνέψουν ἓνα δυὸ ῥωμαίικα λουλουδάκια, γύρω στὴν πράσινη πεφικιά πού φύτεψα καὶ γὰ γιὰ τὴν Ἑλλάδα, στὰ θάνατο Νησί τῆς Ἀγάπης.

ΨΥΧΑΡΙΣ

ΑΠΟ ΤΑ ΧΑΡΤΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΑΚΟΥ

Η ΚΑΡΜΑΝΙΟΛΑ

« Δὲν εἶν' ἀνάγκη νὰ κατέχω «τῶν ἀσπιδάκων» ἀ- πόκρυφα, καθὼς λέει ὁ κρητικὸς ὁ ποιητής γιὰ νὰ ξέρω πῶς ἡ ζωὴ μου εἶνε δεμένη μετὰ τὰς τῆς Καρμανιόλας. Πέστε μου· βρῖσκεται καίπου στὸν οὐρανὸν ἀστέρι τῆς Καρμανιόλας; Δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ βρῖσκεται κα' ἡ ζωὴ μου μετὰ τὴν αὐτὴν δεμένη. Νόμιζα πῶς τὸ ξέχασα. Τὸ θυμήθηκα τις μέρες τοῦτες. Πάλι ἡ κυρά μου στάθηκε μὰ νύ- χτα στὸ ψηλὸ τὸ κάστρο κα' ἀστράψε καὶ κράκ ἐδρόν- τηξε, κα' ἔκοψε καὶ τρύγησε καὶ θέρος εἶχε πλοῦσιο «Κυρά μου ἐρωτοδόξοινα ποδοκρατορίσά μου!» Τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχίδας νὰ καταγράψω μὲν εἶπανε, μὰ ἔφημερίδα, ἡ «Ἀκρόπολις». Κι' ἀπο τότες ἀρ- χίζα νὰ τὴ διαβάζω τὴν «Ἀκρόπολιν». Σηκώνουμαι δύο ὥρες πρὶ νὰ φέξω, καὶ τὴν προσμένω τὴν Ἀ- κρόπολιν. Νὰ οἱ Πετμεζάδες καὶ οἱ Ἀρτόξινδες καὶ οἱ Δικαιοπούλοι καὶ δὲν ξέρω ποιοὶ ἄλλοι. Ποιὸς γνωρίζει πότε θ' ἀράξω στὸ λιμάνι της. Τάχα μπό- γιαν ἡ ἀπότης; Θὰ κόψω ἢ θὰ μετὰ κόψουν; Πα- ναγιὰ μου!

Ἡ τῆς Ἀκρόπολης ἡ ἱστορία τόσο ζοῦν καὶ τόσο εἶν' ὁμορφες! Μάλιστα ὁμορφες. Ὑπάρχει μιὰ ὁ- μορφιά καὶ τῶν πιδ ἀσκημῶν μιὰ χάρη ἀπαλώτατη καὶ τῶν πιδ σκληρῶν. Ποτὲ δὲ μὲν πᾶνται τὰ στήθια ὁμορφῶς πού ἔτσι νὰ μετὰ μαγνητίζη! Ἄν ἔπινα χάσις, τὸ μεθύσι μου θὰ ἦταν ἕνας κόσμος ἀπὸ γυλлотίνες πού θὰ περνοδιάβαιν' ἐμπρὸς μου!

Μὰ ὁ ζωγράφος τῆς Ἀκρόπολης δὲν τὴν φαντάζε- ται τὴν πιδ παρὰξενὴν ἱστορίαν. Τὴν ἱστορίαν τῆς δικῆς μου τῆς ζωῆς μετὰ τὴ δική μου τὴν καρμα- νιόλα.

Ἀπὸ τὸν καιρὸ πού θυμάμαι τὸν ἑαυτὸ μου νὰ αἰσθάνεται, νὰ πᾶσκη καὶ νὰ συλλογίζεται, σκυμ- μένο τότε θυμάμαι κάπου ἀπὸ μιὰ καρμανιόλα δλο στήμενες οἱ λαιμοτόμες, κα' ὅλο κεφάλια πού πέ- φτουν, κα' ὅλο ζωὲς πού φεύγουν. Ἀπὸ τῆς γῆς τὰ σπλάχνα ἴσα μετὰ τὸν ἔμπυρο οὐρανὸ ὅλο καὶ κατὰδικοί. Ἀπὸ τὸ σκουλήκι ὡς τὰς τῆς. Ποιὸ ἦταν τὸ παιγνίδι πού μετὰ πρῶτόμαθαν τ' ἀδερφάκια μου; Νὰ πιδνω μῦγες καὶ νὰ τοὺς κόβω τὰ κεφάλια. Καὶ πέρασα μετὰ τὸ ἄδοξο παιγνίδι αὐτὸ τις πιδ γλυκὲς μου ὥ- ρες. Ὑστερα μετὰ πῆγε στὸ σκολεῖο ὁ πτέρας μου Ἀρχιζα νὰ διαβάζω στὰ βιβλία. Μάθαινα καὶ πρό- κοβα. Καὶ μὲν εἶπεν ὁ δάσκαλός μου: «Ὁ κόσμος δὲν εἶδε ἀκόμα σοφούς καὶ δὲν εἶδε ἥρωες τῆς σκέψης σὰν τὸν ἀνθρωπο τὸ Σωκράτη καὶ σὰν τὸ Χριστὸ τὸ Θεάνθρωπο. Κι' ὁ κόσμος ἔστιν καὶ γιὰ τοὺς δυὸ μιὰ καρμανιόλα. Δηλαδή τὸν ἓνα τὸν πό- τισε τὸ κῶνειο καὶ τὸν ἄλλο τὸν σταύρωσε. Τὸ ἴδιο κάνει. Δηλαδή τοὺς ἔκοψε καὶ τῶν δυὸ τὰ κε- φάλια, γιὰτ' ἦτανε πιδ ψηλὰ ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀν- θρώπων, καὶ γιὰτὶ ὁ κόσμος εἶνε ὁ μεγαλὸς ὁ κύ- λιντρος, ὁ ἰσοπεδωτής. Ἐπειτα γιὰ νὰ νενεθῇ ὡς τὴν κορυφὴν οὐ μπορεῖς παρὰ νὰ πατήσης τῆς καρ- μανιόλας τὴν σκαλωσιά.» Ἐτοῖ μὲν μιλήσει ὁ δά- σκαλός. Κ' ἐγὼ πιδ τὴν ἐννοίαν ἡδονὴν νὰ κου- τῶ-υρεθῶ τις μῦγες, ἐκατάλαβα τὴν ἀσπιδάκη χαρὰ καὶ τὴν ἐλπίδα νὰ κόβω τὴ ζωὴ ἑνὸς Σωκράτη κα' ἑνὸς Χριστοῦ!

Ὡς τόσο πῆγαινα μπροστὰ στὰ γράμματα ὁ πα- τέρας μετὰ πῆρε δάσκαλο καὶ γιὰ τὰ φραντζέικα. Πῆρε ὁ δάσκαλος. Νὰ καὶ τὸ βιβλίο γιὰ νὰ μετα- φράζω. Παχὺς τόμος τυπωμένος στίς Βουξέλλες στὰ 1836. Ὁ τίτλος του: Lecons francaises de littera- ture. Τὸ πρῶτο μάθημα. Τὸ κεῖμενο ἀπὸ τὴν ἱστο- ρία τοῦ Γκιζῶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀγγλικῆς Ἐπανα- στάσης. Ἐεῖ μὲν! Ἡ πρῶτη μου ἐξηγήσις ἀπὸ τὰ Γαλλικά. «Ὁ θάνατος τοῦ βασιλεῖ τῆς Ἀγγλίας Καρόλου τοῦ πρῶτου ἐπάνω στὴν Καρμανιόλα!» Κι' ἀρχίζα νὰ ἐξηγῶ τὸ κεῖμενο: «Σὲ λιγάκι ὁ βα- σιλεὺς ἀπλώσε τὰ χέρια, ὁ δῆμιος χτύπησε τὸ κε- φάλι μετὰ τὸν πρῶτο χτύπον, ἔπεσε. Ὁ δῆμιος τὸ εἶδε καὶ πρὸς τὸ πλῆθος κρίζοντας: Νὰ τὸ κεφάλι ἐνὸς προδότη!» Κ' ὕστερα ἤρθεν ἡ σειρά καὶ τῶν γαλλικῶν ποιημάτων. Τὸ πρῶτο πού ἔμαθα ἀπέξω τὸ τραγοῦδι τῆς Μαρίας τῆς Στουάρτης τοῦ Μπε- ρανζέ. Πῶς νὰ τοὺς ξεχάσω τοὺς στίχους του:

J'ai cru voir dans un songe terrible
Un échafaud dressé pour moi!

Κ' ὕστερα ὅταν ἀρχίζα νὰ μυρίζω τὴν ποιη- τικὴν τέχνην οὐ πιδ εὐγενικὰ λουλούδια, νὰ τοῦ Ἀντρέα Σεγιέ ἡ «Jeune Captive». Ὁ Σεγιέ, ὁ ποιη- τὴς πού μετὰ συγκίνησε ποῶτος καὶ ζωηρότερ' ἀπὸ

Η ΠΛΗΡΩΜΗ ΤΟΥ ΠΡΟΔΟΤΗ

Ὁ ντελάλης, ἕνας ξεραγκιανὸς στρατιώτης κορακοκέφαλος, περνοῦσε τὰ πόστα, ἀνέβαινε τῆς σφεντόνης τῶν ταμπουριῶν, ἡ τῶν κανονιῶν τὰ λέτα κα' ἔκραζε μεγαλόφωνα:

— Ἀκούστε, ἀδέρφια! Κάθε καπετάνος ν' ἀ- φήσῃ λίγα παληκάρια στὸ πόστο του καὶ νὰρθῃ μετὰ ἄλλα, σήμερα δειλινὸ, ὅς τὴν πιάτσα. Ὁ καπετάν Θανάσης θὰ βγάλῃ λόγο!

Ὁ καπετάν Θανάσης, τῆς χώρας ὁ πρῶτος, πού ζώστηκε τὸ σπαθὶ σὰν παληκάρι, δὲ συνήθιζε λόγια πολλὰ κα' ὅταν γύριζε τὰ ταμπουρία κα' εὐ-

λογοῦσε παρὰ διάταζε, κα' ὅταν ὅς τὸ Τούρκικο κο- νάκι κάθονταν, σὰ βόιβοντας καλόγνωμος, κα' ἄ- κουγε καθέναν κα' ἔδινε προσταγές. Καὶ τώρα εἶχε νὰ μιλήσῃ ὁ γέροντας! Πρῶτη φορὰ ἦταν πού καλοῦσε τὴ φρουρὰ νὰ τὸν ἀκούσῃ.

Μαζεύονται ὅς τὴν ὄρα τὰ παληκάρια καὶ προσμένουν. Οἱ ἀρχηγοὶ τοὺς πῆγαν ὅς τὸ κονάκι καὶ γύρισαν χωρὶς τὸν καπετάν Θανάση. Ἐστει- λαν καὶ τὸν ζήτησαν ὅς τὸ σπῖτι του, ἀλλὰ δὲν τὸν ἤδραν μήτ' ἐκεῖ.

Πέρασε λίγη ὥρα ἀνίσυχα. Κι' ἄξαφνα ὁ γέ- ρος φάνηκε ἀπὸν στενοδρόμιν νὰρχεται μοναχός, σκυφτός, χλωμός.

Τὰ παληκάρια, πού ἦταν στρωμένα καταγῆς, τινάχτηκαν ὀρθά. Βρόντησαν τ' ἄρματα τους. Οἱ καπετάνοι βγήκαν ἐμπρὸς νὰ τὸν δεχτοῦν. Βαθειὰ σιωπὴ βασίλευε. Μετὰ τὴν παλάμη ὅς τὸ στήθος, μετὰ κεφάλι, χαιρετίσαν τὸν ἀρχηγὸν πέρα καὶ πέρα τὰ παληκάρια. Ἄνοιξαν δρόμον νὰ πε- ράσῃ κα' ἔκλεισαν πάλι καὶ πύκνωσαν ὁλόγυρά του. Βαθειὰ σιωπὴ βασίλευε.

Τράβηξε ὁ ἀρχηγὸς ἴσα πρὸς τὸ πεζοῦλι, πού ἔξωκε τὸ δέντρο τοῦ μεσοχωρίου. Μετὰ κόπο, μετὰ πόνο ἀνέβηκε ὁ γέρος τὸ πεζοῦλι. Καὶ στάθηκε ἀπάνω ἀμίλητος, μετὰ τὸ πρόσωπο, τὸ σκαμμένο ἀπὸ τὰ βόια, θανάσιμα θλιμμένο κα' ἄγριο μαζί, σὰ νὰ κρυβε φοβέρες.

Ἄξαφνα τὰ μάτια του, κάτου ἀπὸ τὰ πυκνὰ λευκοφρυδὰ του, ἀνάδωσαν φωτιές. Σείστηκε ἡ γε- νειάδα του σὰν ἀνεμόδαρτη καλαμιὰ. Μ' ἓνα τοῦ χεριοῦ κίνημα πέρτει ἡ φλοκάττα κρεμαστή ὅς τὸν ὦμο του. Βγάνει φωνὴ ἀπόκρυφη ὁ γέρος καὶ μιλεῖ:

— Παιδιά μου! Κρυφὸς ὄχτρος ἀνάμεσὸ μας κρύβεται! Φεῖδι φαρμακερὸ μᾶς φοβερίζει. Ὡς τώρα πολεμῶντας εἶχαμε τὰ μάτια ἐμπρὸς, κατὰ τοὺς Τούρκους. Τώρα πρέπει νὰ βλέπωμε καὶ κατὰ πίσω. Δικέφαλος ἔγινε ὁ κίντυνος πού μᾶς περι- ζώνει. Φωτιά κα' ἀπάτη οἱ δυνάμεις του... Ἀπὸ τῆς περσιμένης νύχτας τὸ παιγνίδι πού μᾶς ἔπαι- ζαν οἱ Τούρκοι, καὶ δὲν ἔφτασαν νὰ κάμουν τὸ σκοπὸ τους, εἶδα κα' ἐννοίωσα. Σήμερα ἔχω ἑστέρα χαμπέρια.

άλλους. Ἀφ' ἧν πού τὸ αἷμα τῆς μητέρας του τὸν κάνει λίγο καὶ δικό μας. Πάντα τὸν ἀγνάντευα ν' ἀνεβαίνει τὴν καρμανιόλα, λεβέντης ὡριόπρῶτος, καὶ νὰ μὴν ἔχει, δείχνοντας πρὸς τὸ κεφάλι του : «Κρίμα! εἶχα καὶ τὴν αὐτοῦ μέσα!» Τὴς ἔφαγα ὅσες βιογραφίες εἰσέδωκα μπροστά μου τοῦ Σενιέ. Καὶ δὲ μοῦ ἔφταναν ὁ ἴδιος του. Τὸν ἤθελα καὶ ἥρωα ρομάντου. Καὶ τότε μόνον ἠσύχασα, ὅταν κάποιος μοῦ ἔφερε τὸν «Ἀντρέα Σενιέ», τὸ μυθιστόρημα τοῦ Μερσέ, καὶ ξενύχτισα στὰ φύλλα του.

Ὅσο γιὰ τὴ μεγάλη Γαλλικὴ Ἐπανάσταση, μὴν ἀντιστῇτε. Δὲ μποροῦσε παρὰ νὰ τὴ γνωρίσω, νὰ τὴν ξεκαλιόμην, νὰ τὴν ἀγαπήσω. Ἀπὸ παιδάκι κι' αὐτὴ. Μαζὶ μὲ τὸ Γερμανικόν. Εἰς γοητευμένους ὁ μακαρίτης ὁ Σίμος ποῦ φρόντισε νὰ μᾶς κληροδοτήσῃ μεταφρασμένα κάποια πεζοφῶνα βιβλία : τὴν Κορίννα τῆς Στέκι καὶ τὴν Ἰστορίαν τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης τοῦ Μινιέ. Πέρασα καὶ μ' αὐτὰ στιγμὲς χρυσῆς. Ὅμως μὴ φροντίζω μόνον εἶχα καὶ μίαν ἀγάπην γύρω μου στὰ φύλλα τῆς ἀνέμευσε. Τὴ λαμπρὴ καὶ τὴ μυθικὴ μου ἀγάπην, τὴν Καρμανιόλα, ποῦ ὄριζε τὰ κεφάλια τοῦ Λουδοβίκου καὶ τῆς Μαρίας Ἀντουανέτας, τὸν Σαιν-Ζουστ καὶ τὸν Ροβεσπέρ. Ὅλα τὰλλα, κατὰ μέρος τὰ φηνα. Δυνατὸς ἤμουν νὰ παρῶ ἀπὸ τὰ πρὶν ὁδοιπορὰ καὶ πολιτικά στὰ πιο ἑλκυστικὰ καὶ παιγνιδίστικα μὲ τὴν ἰδίαν περιέργειαν καὶ μὲ τὴν ἰδίαν δίψαν. Καὶ πάλι ἀπὸ τοῦτα ὁ ἑκεῖνος. Ἐστὶν μισάντζα μίαν ὀρμὴν, καὶ ἔπειτα μὲ θάμπωνεν ἕνα ἀλλοδαπὸν ἔθνος. Ἐδερνὰ βάνουσα ἕνα κορίτσι ἡλίθιον τῆς γειτονίας κι' ἐκρυβὰ μίαν ἀγάπην τόσο δειλὴ ὅσο καὶ πύρριν ὅταν Ἀγγέλικο, τὴν γειτονοπούλα μου. Διάβαζα τὸ Μπερτόλδο καὶ φυλλοζοῦσα τὴν εὐκλειδέην. Ἦμουν παιδί τόσο αἰσθαντικὸ ὅσο καὶ κακοαναθερμύμενο. Καλομελέτησα στὴν «Εὐτέρπη» τὴν βιογραφίαν τοῦ Βάσιγκτων ἀπὸ τὸ Γκιζὸ καὶ ἤξερα στὰ δάχτυλά μου τὰ ρομάντα τοῦ Δουμᾶ.

Ποιὰ ἦταν τὰ πλέον ἀγαπημένα μου; Μὲ ποῖα ξενυχτοῦσα; Μὲ τὸν «Υποκόμιτα τῆς Βραζελώνης» καὶ μὲ τὴν «Κόμισσα Σαρνὺ». Καὶ στὰ δυὸ ἔδινε κι' ἐπαινεῖν ἡ Καρμανιόλα. Ἡ καρμανιόλα ποῦ χτύπησε τὸν Κάρολο. Ἡ καρμανιόλα ποῦ τρύγησε τὸ Λουδοβίκον. Ἡ μυθιστορικὴ τοῦ Δουμᾶ. Ὅχι πλέον ἡ ἱστορικὴ τοῦ Γκιζὸ καὶ τοῦ Μινιέ. Μὰ φορὰ στὸ ξεφύλλισμα τῆς «Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης» περιοδικοῦ ποῦ ἔδωκαν ἐδῶ καὶ τριάντα χρόνια, πῆγα νὰ λιγοθυρήσω ἀπὸ τὴ συγκίνησή μου. Πέσανε τὰ μάτια μου σ' ἕνα διήγημα : «Ὁ υἱὸς τοῦ Δημίου». Ἐνὸς Βέλγου συγγραφέα ποῦ ξεχνῶ τὸν ὄνομα. Ποτάμι τὰ δάκρυα ἀπὸ τὰ μάτια μου. Κι' ἀργότερα γνωρίζεις ἐπλεῖα καὶ μὲ τὸν Οὐγκώ νὰ τὰ βιβλία του ποῦ μ' ἐνθουσίασαν : «Ἡ τελευταία ἡμέρα τοῦ καταδίκου» καὶ «Ἡ Παναγία τῶν Παρισίων». Ἀ! ἡ καρμανιόλα τῆς καμμένης τῆς Ἑυμεράδας τῆς ἀξιολάτρευτης! Δὲν ξέρω ἂν ἐσκάρωσε κι' ἄλλα βιβλία σὰν ἐκεῖνα ὥραϊα αὐτὸς ὁ Χριστιανός!

Δὲ μοῦ πολυαρέσαν τὰ ποιήματα. Ἀπὸ τὰ δικά μας πρόσδεξα δὲ λιγοστὰ μονάχα, κι' ἀκόμα ποιῶ λίγα μοῦ προσέβησαν κάποιαν ἐντύπωσιν. Καὶ πρῶτα πρῶτα «Ὁ υἱὸς τοῦ Δημίου» τοῦ Καντακουζηνού.

Βαρύγδουπος ἤχος χαλκίνων κωδῶνων
Εἰς οἶκον Θεοῦ τοὺς πιστοὺς προσκαλεῖ...

Μὰ τίποτε δὲ μπορεῖ νὰ συγκρῶσθαι μὲ τὸν Ἀγνωστο ποιητὴ τοῦ Παράσχου. Ἡ σκηνὴ τῆς Καρμανιόλας. Ἐκεῖ ποῦ ὁ Ἀγνωστος παρακαλεῖ τὸ ὄμμα νὰ σπλαχνισθῇ τὸν κατάδικον, αὐτὸς δὲ μου, μὴ καὶ χύνεται καὶ τὸν ἀρπάζει καὶ τὸν γλυτώνει ἀπὸ τὰ χέρια του μὴ χαρὰ τί ἀθάνατον ἀριστοῦργημα! Ἀν δὲν εἶχε κι' ὁ Βαλαωρίτης τὸ σφυροκόπημα τῶν κοκκάλων τοῦ Καταδαντῶν καὶ τὸ σούβλισμα τοῦ Διάκου, τίποτε δὲ θ' ἄριζε. Ὁ Παλαμᾶς θὰ ἦτανε γιὰ πνίξιμον, ἂν δὲν εἶχε γράψῃ τὴν «Καρμανιόλα». Εἶνε τώρα χρόνια ποῦ διάβασα τὸ ποίημά του σ' ἕνα φύλλο τοῦ «Ραμπλαῶ» κι' ἀπὸ τότε ὅλο μοῦ ἔρχεται στὰ χεῖρά μου! νὰ ἡ πρώτη του στροφὴ :

Ἐμὲ μὲ λένε Καρμανιόλα!
Ὅλο θυρία κυνηγῶ,
Κι' ἀπ' ὅλα τὰ θυρία, κι' ἀπ' ὅλα
Τὸ πρὶν κατάρτο εἰμ' ἐγὼ!
Τὸν ἴδιον ἀλλόθεν τοῦ θανάτου,
Κ' ἡ ὄψη μου φεγγοβολᾷ,
Καὶ τὰ κεφάλια ρίχνω κάτω.
Αὐτὰ ποῦ δὲν εἰν' ἀξία νὰ στέκονται ψηλά!

Κάποιος φίλος μου, στιχογνώστης, τοὺς ἀκούσε μὴ φορὰ τοὺς στίχους αὐτοὺς, καὶ μὲ καταφρόνησιν τοὺς εἶδε καὶ τοὺς εἶπε μέτριους. Ἀπὸ τότε δὲν τοῦ ξαναμίσησα.

Μαθητεῖα στὴν τρίτη τάξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου. Τὸ σχολεῖό μας δὲ μὴ πλάτεια. Ἀγνάντια του μίαν ἑκκλῆσιάν. Λίγο παραπέρα ἡ καζάρμα κι' ἕνα πλατάνι μπροστά. Ζερδὰ τὸ σχολεῖόν τῶν κοριτσιῶν. Κάποιο πρῶτον ἀνοικτικὸν τὴν ὥραν ποῦ ὁ γέρος ὁ σχολάρχης μᾶς ἐπιοῦσε μὲ ἱερτικὴ μεγαλειότητα τὴν «Ἰσοκράτους πρὸς Δημόνικον παραινέσιν», μέγας ἀλλολαγμός ἀπέξω χυθῆκεν ὡς τὰ παράθυρά μας. Τὸ σχολεῖόν μας χαμηλόχτιστο. Κάποιος τότε φώναξε : —Φέραν τὸ κεφάλι τοῦ Ντελῆ! Μὲ μῆδ' ἡ σάλα ποῦ γίνονταν τὸ μάθημα βρέθηκεν ἀδειανή. «Ὅλοι ἐμεῖς πετάχτηκαμ' ἔξω. Ἀλλοὶ ἀπὸ τὴν πόρτα, κι' ἄλλοι ἀπὸ τὰ παράθυρα. Ἀπομένει μονάχος του ἀπάνω στὴν ἔδρα, μὲ τὸ στόμα δάμνηχτο, μαρμαρωμένος ὁ γέρος ὁ σχολάρχης. Ἡ τάξιν δάκερην μαζὶ μὲ τὴν γειτονειάν ὅλην, στρατιῶτες, παπᾶδες, καὶ θαρρῶ καὶ οἱ μαθητὲς ὅλες μὲ τὴς δασκάλας, γύρω στὸ πλατάνι τῆς καζάρμας. Στὸν κορμὸ τοῦ πλατάνου ἀπὸ χοντρὸ καρφὶ κρεμασμένον ἕνα κεφάλι. Μελαψὸ μ' ἕνα μουστάκι ἄδρῳ, μὲ τὰ μάτια του σὰν ἀγαλματένια, κοίταζε πρὸς τὸ ἄπειρον μὲ μίαν ἡλίθιαν ἀγρι-

ότητα. Τὸ κεφάλι τοῦ Ντελῆ. Τοῦ λήσταρχου ποῦ ἔδερνε τὸ φόνον καὶ τὴν καταστροφὴν ὅπου διάβαινε κι' ἀπὸ τοὺς κόρβους τῶν μονάδων τὰ βιέβη ἀρπάζοντας τὰ πετοῦσε στὸν ἀέρα καὶ τὰ δέχονταν ἐπάνω στὴν κόψη τοῦ χαντζαριοῦ του. Τοῦ Ντελῆ ποῦ τ' ὄνομά του εἶχε κάτι πρὶν μαῦρον ἀπὸ τοῦ Χάρου τὸν ὄνομα. Τόνε σκοτώσαν τὸν τίγρη τὰ μεταδατικά, καὶ τώρα τρύπαιον στὸν πλατανόκορμον τὸ κεφάλι τοῦ ἑλθόντων. Καὶ τὰ γυναντεύαμε μικροὶ καὶ μεγάλοι σὰ μὴ χαρὰ πρεσβυαντὴν κι' ἀναπάντεχον, ποῦ δὲ θὰ μᾶς ξαναδίνονταν. Σὰν ἐρχομὸν καρναβαλίου ποῦ δὲν ἐμασταθῆκε. Σὰν προσώπιδα ἀχειροποίητη ποῦ κανεὶς δὲ θὰ τὴ φοροῦσε, κι' ὡστόσο ἔβηκε γιὰ τὴ γιορτὴ μῆδ' ἀποκοπῆς ἀσύγκριτης. Κ' ἕνας συμμαθητὴς μου χωρατατζῆς πρὸς τὸ δέντρο σίμωσε μ' ἕνα καλάμι, καὶ τῷ γιγίξῃ χαμογελῶντας τὸ κεφάλι. Καὶ τὸ κεφάλι σάλεψε ζερρόδεξά σὰ νὰ μᾶς φοβέριε. Καὶ κανεὶς μας δὲν τρόμαξε. Καὶ σκάσαμε στὰ γέλια παλλυκαρισία. Καὶ κάποιος τότε μάλιστα, σὰ νὰ ὀρίσῃ γιὰ τὸ φοβέρισμα, πῆρε καὶ τὸ πετροδόλασεν.

Ὡστόσο ὁ σκοτωμὸς τοῦ Ντελῆ ξάφνισεν τὴ χώρα πρὶν πολὺ ἀπὸ τὰ γυνάντεμα τοῦ κεφαλοῦ του. Κ' ἕνα τραγοῦδι ἀκούστικον μὴ μῆρα, ἀπὸ ποῦ καὶ πότε ἦρθε, δύσκολον νὰ τὸ νοιώσῃς. Τὸ τραγοῦδι ἀνιστοροῦσε τὸ θάνατον τοῦ Ντελῆ, κ' ἔλεγε πῶς τὸν ἐκλεγε σὴν ἕνα ἥρωα καὶ σὴν ἕνα ὀφθαλμὸν. Ἡ γιορτὴ τοῦ κλέφτη, ἀκόμα κι' ὅταν εἶναι Ντελῆ, ὁ λήσταρχος βρεθῆκεν κι' ἔτρεξε νὰ κρυφθῇ στὰ χλωροκούκια. Ἀλλὰ

Τὰ χλωροκούκια εἶναι κοντά
Στά—μωρὲ Στάμο μου,
Ἀμέρι δὲ βαστάν...

Κι' ὅλο τὸ τραγουδοῦσαμε τὸ μοιρὸ λόγι τοῦ Ντελῆ. Στὸ τέλος ἀνακατώθηκεν ἡ Ἀστυνομία. Οἱ κλητόροι δέρνανε μὲ τὰ βούνευρα τὰ παιδιὰ ποῦ τὸ φώναζαν στοὺς δρόμους καὶ στὰ σπίτια. Τίποτε. Τόσο ἀνάθε το τραγοῦδι. Σὰ νὰ ἦταν ἡ μαρσελλιέζα μας!

Ἀλλὰ μὴ φορὰ, σιωπῆκανε τὰ φέματα. Στῆθηκεν ἡ Καρμανιόλα στὸ κάστρο. Ἀῦριο πρῶτον πρῶτ' ἡμέρᾳ πρὶν νὰ φέξῃ δὲν ξέρω πόσα κεφάλια θύρριχνε. Τὸ μῆνυμα μοῦ τῷ φέρεν ἐμπιστευτικὰ κάποιος φίλος μου. Δὲν εἶχα κλείσει τὰ δεκατρία χρόνια. Καὶ ζοῦσα μέσα στον ἴδιον τοῦ σπιτιοῦ. Κρατοῦσ' ἀκόμην τὴν ποδιὰ τῆς μάννας μου. Καὶ ὅμως. Ἐμπέρωσ' ὁ Θεὸς τὴν ἡμέρα. Ἦμουν αὐτὸ πρὶν δυὸ ὥρες νύχτα. Κανεὶς ἀπὸ τὸ σπίτι δὲ μὲ κατάλαβε. Κοιμοῦνταν ὅλοι, μάννα μου, ἀδερφάδες, ξαδερφάδες, πατέρας καὶ μπαρμπάδες, βαθύτατα. Κι' αὐτοὶ ἀπὸ τὸ φθοερὸ καυγᾶ τῆς παραμονῆς. Καυγάδιζαν ἀλύπτητα μὲ μίαν ἄλλαν φάμιλιν συγγενικὴν μας, ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ. Στὰ μαχοίρια. Οἱ Καπουλέτοι καὶ οἱ Μοντέγοι. Μόνον ἐγὼ παρὰ δὲν ἔδιναν γιὰ τὰ μαλλώματά τους. Μονάχα τὴν καρδιόλα μου πρόθυμα θὰ τὴν παραδίνα

— Τὶ χαμπέρια, καπετάνε; κρίζουν πολλοὶ ἀνυπόμονοι. Κρίνε πλεῖον καθάρ!

— Κάποιος ἀπὸ μᾶς, ἄπιστος σύντροφος, μᾶς προδίνει σ' τὸν Τούρκον γι' ἄσπρα. Μολεῦει τὸν ἀγῶνα μας. Ντροπιᾶζει τ' ὄνομά μας. Ἀτιμα μᾶς κιντυνεύει...

Μὴ μόνον φωνὴ μανισμένη πετιέται ἀπὸ τὰ στήθια τῶν παληκαριῶν. Μὲ θεριεμένο μάτι, μὲ χεῖρ' σ' τὸ σπαθί, κυτᾶζει ἕνας τὸν ἄλλον, ἑτοιμὸς νὰ σφάξῃ καὶ νὰ τραγῇ.

— Ποιὸς εἶναι; Ποιὸς;

— ... Ἡ ἄσπρα θανατώνει τὴν πατρίδα του ... παραδίνει σ' τὴν κόλασιν τὴν ψυχὴν του ... Ποῦ κρύβεται ὁ μωρὸς; Ἀσπρα γυρεύει; Καίγεται γιὰ τὸν παρὰ; Νά, ὅσα θέλει ἄσπρα, κι' ἂς ξαναγοράσῃ τὴν πατρίδα του, ποῦ ἀνάντρα, ἄτιμα τὴν πούλησε! Ἀσπρα γυρεύει; Ἀς πάρῃ, δ; πάρῃ!

Κι' ὁ καπετάνος ρίχνει πέτρα τὴ φλοκάτα. Κ' εἰν' ἄγριος ἔτσι, φοβερός, ἕνα κοντόγιομον σακκούλι σ' τὸ πλευρὸν του κρέμεται. Χώνει σ' αὐτὸ

τὸ χεῖρ' ὁ καπετάνος καὶ βγάνει χούφτες ἀσημένια γρόσια καὶ τὰ σκορπᾷ σ' τὰ κεφάλια ἀπάνου τῶν παληκαριῶν μὲ κυκλωτὸ κίνημα, σὰ γιωργὸς ποῦ σπέρνει.

Γίνετα ἕνα τρικύμισμα σ' τὴν σὺναξιν, σὰ νὰ τὴν ἔδειραν ἄνεμοι ἐχτρικοί, σμιγμένοι σὲ φριχτὴν ἀνεμοζάλη. Σὰ νὰ περτε καυτὸ μολύβι ἀπάνου τοὺς λιχνιστῶν, φυλάγονται τὰ παληκάρια νὰ μὴν ἀγγιχτοῦν ἀπὸ τὰ μολεμένα γρόσια, τοῦ προδότη τὴν πληρωμῇ. Καὶ ποῖος τολμάει νὰ σκύψῃ καὶ νὰ πάρῃ ἀπ' αὐτά; Θά ἦταν αὐτὴ ἡ στιγμή ὁ θάνατός του. Μήτε κι' ἀπὸ τὸ νοῦ τους περνᾷ τέτοιους πειρασμούς.

Ἀδείασε ὁ γέρος τὸ σακκούλι. Ἀπόλυσε τὴν σὺναξιν. Κατέβηκε μὲ βῆμα τρεμουλό. Κάθε καπετάνος ἔστειλε τὰ παληκάρια του σ' τὸ πόστο. Ὑστὲρα μπῆκαν μὲ τὸ γέρον σ' τὸ κονάκι καὶ μίλησαν κρυφά.

Νύχτωσε. Σκοτάδι γύρω σ' τὸ κάστρο καὶ σιωπὴ βαθειά. Ψίθυρο δὲν ἀγροικιέται. Δὲ χαράζει φῶς. Οἱ κλεισμένοι ἄγρυπνοι σ' τὰ πόστα τοὺς καρτεροῦν.

Βουβό, μ' ἀπόκουφο βουητό, κυλιέται πρὸς τὸ κάστρο κάτι σὰ σύνεφο καὶ σὰ βουνό. Ἀξάφην συγκρατητὸ ἐν' ἀστραπόδρομον περνᾷ τὴ ζώνην τοῦ κάστρου. Κι' ἀρχίζει πάλιν ὁ πόλεμος τυφλὸς μέσ' τὸ σκοτάδι. Λοιπὸν καὶ πάλιν γελάστηκε ὁ προδότης! Κι' ὁ πόλεμος ὀλονυχτὶς ἀκολουθεῖ.

Κ' ἐνῶ κάθε ψυχὴ σ' τὸν πόλεμον δοσμένη στέκει ἀλύγιστη, ἕνας ἴσκιος σέρνεται πρὸς τὸ πλάτωμα τῆς χώρας μονάχος, φτάνει καὶ περιβλέπει, σκύβει κι' ἀναζητᾷ σ' τὸ χῶμα τὰ πεταμένα γρόσια, πληρωμὴ διπλὴ τῆς προδοσίας ποῦ δὲν ἐπέτυχεν καὶ πάλιν. Στρατιῶτες ἐκεῖ κρυμμένοι γύρω φύλαγαν καὶ τὸν ἐπίασαν. Ἀπὸ παιδεύτηκα μαρτύρησε ὁ προδότης. Καὶ τὴν αὐγὴν κρεμασμένον τὸν ἀγνάντεψαν οἱ Τούρκοι ἔξω ἀπὸ τὸ κάστρο.

25 Αὐγούστου 1903.

Γ. ΒΑΛΛΟΓΙΑΝΝΗΣ